

Številka: 00104-296/2018/5

Datum: 6. 12. 2018

Odgovor na poslansko vprašanje Jožeta Tanka v zvezi z izvajanjem ZPVGŽ

Poslanec Jože Tanko je na Vlado Republike Slovenije naslovil pisno poslansko vprašanje, vezano na izvajanje ZPVGŽ. Pri tem sprašuje, koliko grobišč je bilo v skladu s tem zakonom že identificiranih, za koliko oseb je bilo do sedaj ugotovljeno, da ležijo v teh grobiščih in je bil za njih do sedaj začet ali izveden prekop, ali policija in državno tožilstvo preiskujeta vzroke smrti in odgovorne za smrt oseb v teh grobiščih ter koliko takšnih postopkov je bilo do danes začelih in koliko ustavljenih. V nadaljevanju poslanec Jože Tanko zastavlja tudi vprašanje, vezano na konkretne primere, ko postopki niso bili izvedeni v skladu z zakonom, ki ureja kazenski postopek. V zvezi s tem Vlada Republike Slovenije podaja naslednje odgovore:

1. Koliko grobišč je bilo v skladu s tem zakonom že indentificirano?

Vlada Republike Slovenije pojasnjuje, da je bil zaradi zagotavljanja učinkovitejšega urejanja področja prikritih vojnih grobišč v letu 2015 sprejet Zakon o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (Uradni list RS, št. 55/15, v nadaljnjem besedilu: ZPVGŽ), ki ureja odkrivanje prikritih vojnih grobišč, njihovo označevanje in vpis teh grobišč v register vojnih grobišč ter dostojen pokop vseh žrtev vojnega in povojnega nasilja na ozemlju Republike Slovenije. Za vodenje aktivnosti pri postopku odkrivanja prikritih vojnih grobišč je Vlada Republike Slovenije imenovala Komisijo Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč (v nadaljnjem besedilu: komisija). Sredstva za delo komisije zagotavlja Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. V obdobju 2015 - 2018 je bilo na podlagi vsakokratnega programa dela komisije (izvajanje programa dela komisije za leto 2018 se v teh dneh zaključuje) urejenih 168 prikritih vojnih grobišč, sondiranih 169 prikritih vojnih grobišč, opravljen prekop posmrtnih ostankov žrtev iz 36 prikritih vojnih grobišč ter opravljen pregled in sanitarni iznos človeških posmrtnih ostankov iz 22 kraških jam in brezen.

2. in 3. Za koliko oseb je bilo do sedaj ugotovljeno, da ležijo v teh grobiščih? Za koliko oseb je bilo do sedaj začet ali izveden prekop?

Od leta 2015, ko je bil sprejet ZPVGŽ, pa do konca leta 2017 je bil opravljen prekop 1974 oseb. Ker je program dela komisije za leto 2018 še v teku, Vlada Republike Slovenije končnega števila oseb, za katere je bil do sedaj začet ali izveden prekop, še ne more podati. Pri tem Vlada Republike Slovenije poudarja, da komisija načeloma izvaja prekope posmrtnih ostankov žrtev iz vrst slovenskega in romskega prebivalstva. Prekopi posmrtnih ostankov žrtev tuje narodnosti se urejajo z meddržavnimi sporazumi. Komisija pa je v obdobju 2015 - 2018 izvajala tudi vse postopke v primeru naključno odkritih vojnih grobišč (13. člen ZPVGŽ), pri čemer mora po predhodnem postopku pristojnih organov nemudoma opraviti prekop in identifikacijo posmrtnih ostankov žrtev. Pri tem Vlada Republike Slovenije pojasnjuje, da se v skladu s prvim odstavkom 10. člena ZPVGŽ identifikacija posmrtnih ostankov opravi na podlagi ustnih, pisnih in materialnih virov. Če se takšna identifikacija opravi, se posmrtne ostanke preda svojcem, če ti izjavijo, da želijo prenesti posmrtne ostanke v družinski grob. Če takšne identifikacije zaradi objektivnih okoliščin ni mogoče opraviti oz. če identificiranih posmrtnih ostankov svojci iz kateregakoli razloga ne prevzamejo, se v skladu s tretjim odstavkom 10. člena ZPVGŽ ti na dostojen in spoštljiv način pokopljejo. Med objektivne razloge zakon šteje pomanjkanje zanesljivih ustnih, pisnih in materialnih virov o identiteti žrtev v posamičnem prikritem grobišču.

Na podlagi drugega odstavka 10. člena ZPVGŽ, ki govori o odvzemu vzorcev DNK za namene morebitne naknadne analize, je komisija ob primeru Hude jame izoblikovala stališče in prakso, da se vsem prekopanim slovenskim žrtvam iz prikritih vojnih grobišč vzame vzorec genskega materiala za morebitno nadaljnjo identifikacijo, v kolikor bo ta mogoča. Postopek izvaja Nacionalni forenzični laboratorij Generalne policijske uprave, ki vzorce tudi ustrezno hrani.

V Republiki Sloveniji nimamo pravne podlage za odzemanje in hrambo vzorcev DNK prebivalstva (t.i. genetska banka). Tako ne razpolagamo s primerljivimi vzorci, da bi lahko v primeru množičnih grobišč vsako žrtev individualno identificirali. V primerih, ko ima komisija vsaj okvirne podatke o tem, kdo bi žrtve lahko bile, se objavi javni poziv, naslovljen na potencialne svojce žrtev. Kljub velikim prizadevanjem komisije je odziv potencialnih sorodnikov skromen, kar je zaradi časovne oddaljenosti in razmer, v katerih so po izgubi svojcev živele družine umorjenih, razumljivo.

V primerih, ko je identifikacija s primerjavo vzorcev DNK uspešna, ustanova, ki opravlja identifikacije, obvesti svojce. V preteklosti je bil to Inštitut za sodno medicino, sedaj pa to nalogo opravlja Nacionalni forenzični laboratorij Generalne policijske uprave.

4. Ali policija in državno tožilstvo preiskujeta vzroke smrti in storilce oziroma odgovorne za smrt oseb, ki ležijo v teh grobiščih?

Policija kazniva dejanja oziroma sume storitve kaznivih dejanj povezanih s prikritimi grobišči preiskuje že od leta 1989. Po sprejemu ZPVGŽ leta 2015, se metodologija dela ni spremenila, na novo je bilo urejeno le vzorčenje in oprava DNK analiz zaradi možnosti identifikacije žrtev.

Izkop ali t.i. sodno odrejeno ekshumacijo, kot nujno preiskovalno dejanje na podlagi Zakona o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 63/94, 25/96 - odl. US, 39/96 - odl. US, 5/98 - odl. US, 49/98 - ZPol, 72/98, 6/99, 66/00, 111/01, 32/02 - odl. US, 44/03 - odl. US, 56/03, 43/04, 68/04 - odl. US, 101/05, 14/07, 40/07 - odl. US, 102/07 - ZSKZDČEU, 21/08 - odl. US, 23/08 - ZBPP-B, 65/08 - odl. US, 68/08, 89/08 - odl. US, 77/09, 88/09 - odl. US, 29/10 - odl. US, 58/11 - ZDT-1, 91/11, 47/13, 87/14, 8/16 - odl. US, 64/16 - odl. US, 65/16 - odl. US, 16/17 - odl. US, 59/17 - odl. US, 66/17 - ORZKP153,154, v nadaljnjem besedilu: ZKP) lahko na predlog državnega tožilstva odredi preiskovalni sodnik. Ob ekshumaciji se zavarujejo sledi kaznivega dejanja in pridobijo podatki o žrtvah in osumljencih za konkretno kaznivo dejanje. Temeljni pogoj na podlagi katerega preiskovalni sodnik v zvezi s prikritimi grobišči odredi sodno ekshumacijo je možnost nadaljnega kazenskega pregona oziroma obstoj konkretnega osumljenca. Ker zaradi pretečenih let od storitve teh kaznivih dejanj preiskovalni sodniki niso imeli možnosti odrediti sodnih ekshumacij (ni znanih osumljencev, ali so že mrtvi), je najprej Zakon o vojnih grobiščih (Uradni list RS, št. 65/03 z dne 4. 7. 2003, v nadaljnjem besedilu: ZVG), leta 2015 pa ZPVGŽ, še natančneje določil, da je mogoče posege v prikrita grobišča opraviti tudi na podlagi teh zakonov. To v praksi pomeni, da kadar o grobišču, žrtvah in storilcih ni bilo mogoče s preiskovalnimi postopki najti dovolj podatkov za vodenje kazenskega postopka zoper znanega storilca, se na podlagi ZPVGŽ lahko s sondiranjem ugotavlja ali grobišče na tem mestu dejansko sploh obstoji, s prekopi žrtev iz grobišč, kjer je grobišče nedvomno potrjeno, ni pa znanih podatkov o storilcih, ki bi jih bilo mogoče sodno preganjati, pa se zagotovi možnost pietetnega pokopa žrtev.

Izmed vseh do sedaj evidentiranih prikritih grobišč, člani komisije v letnem načrtu določijo grobišča, za katera podatek o obstoju ni potrjen in se na njih izvede t.i. sondiranje in vsakoletni nabor grobišč z domnevnimi žrtvami z območja Republike Slovenije, iz katerih se izvede prekop žrtev. Policija kot organ pregona je ob izvedbi sondiranja in prekopov vedno prisotna. V primeru, da se pojavijo, ali da bi se pojavili novi podatki, ki bi omogočili ugotovitev osumljenca, bi nadaljevanje prekopa po ZPVGŽ lahko prevzel preiskovalni sodnik. Do takega primera je v zadnjih letih prišlo le v primeru grobišča Huda jama. Ob prekopih in sondiranjih se sicer odkrijejo posamezni osebni predmeti in predmeti skupinske identifikacije, ni pa bilo do sedaj

pridobljenega podatka, ki bi izkazoval sum zoper konkretno osebo povezano z izvedbo poboja. Po končanem postopku sondiranja ali prekopa po ZPVGŽ izvajalec pripravi poročilo v katerem dokumentira način dela, najdene predmete in opravljeno antropološko analizo najdenih človeških ostankov.

Nacionalni forenzični laboratorij Generalne policijske uprave po opravljenem izkopu posameznega grobišča opravi t.i. vzorčenje kostnih ostankov za opravo DNK analiz. Če obstoji objektivna možnost potrditve identitete, se analiza opravi v najkrajšem mogočem času, če pa gre za žrtve za katere ni mogoče predvidevati sorodstvenih povezav s še živečimi ljudmi, pa se vzorci shranijo v prav za ta namen urejeno mesto v okviru kostnice v Škofji Loki, kjer so bili do sedaj shranjeni vzorci iz grobišč Huda jama, Krimska jama, Koželj Velenje, grobišče Romov v Iški in Zgornji Ig, Brusova grapa 1 in 2 ter iz grobišča Žiglovica.

Državni tožilec se vključi v postopek preiskave vzroka smrti in storilcev oziroma odgovornih za smrt oseb, ki ležijo v grobiščih, v okviru predkazenskega postopka, kadar za takšno ravnanje obstaja zakonska podlaga (na primer obstoj suma uradno pregonljivega kaznivega dejanja, pri čemer policija predhodno zbere ustrezna obvestila in dokaze o obstoju takšnih kaznivih dejanj). V takšnem primeru se postopek vodi v skladu z ZKP. Državni tožilec lahko usmerja predkazenski postopek oziroma predlaga preiskovalnemu sodniku, da opravi določena preiskovalna dejanja (na primer izkop trupel, odreditev dela izvedencev sodno medicinske stroke zaradi ugotavljanja vzroka smrti in identifikacije trupel, zaslišanje prič). V nasprotnem primeru pa postopek teče na podlagi ZPVGŽ. Glede na večje število zadev, ki so jih obravnavale posamezne policijske uprave (gre za približno 230 zadev), pa Vlada Republike Slovenije ne more podati podatkov, v koliko zadevah postopek ni bil izveden na podlagi ZKP, saj takega podatka glede na pristojnosti državnega tožilstva nima.

5. in 6. Koliko preiskovalnih postopkov sta do danes začela državno tožilstvo in policija v zvezi z ugotavljanjem vzrokov smrti in iskanjem storilcev? Koliko takšnih postopkov je bilo do danes ustavljenih in iz katerega razloga?

Policija je od leta 1991 po Policijskih upravah obravnavala naslednje število zadev povezanih s povojnimi poboji, prikritimi grobišči ali posameznimi osebami, ki bi bile lahko povezane s temi kaznivimi dejanji:

- PU Celje (prej še PU Slovenj Gradec) skupaj 51
- PU Koper (prej še PU Postojna) skupaj 18
- PU Nova Gorica 15
- PU Maribor 17
- PU Novo Mesto (prej še PU Krško) skupaj 45
- PU Kranj 50
- PU Ljubljana 38
- PU Murska Sobota 9.

Zadeva v konkretnem primeru pomeni več prikritih grobišč na posameznem ožjem geografskem območju ali več grobišč, ki so bila obravnavana v sklopu enega preiskovanega dogodka.

Poleg tega policija sodeluje pri vseh izvedenih sondiranjih in prekopih, ki jih je izvedla in jih aktualno izvaja komisija na podlagi ZPVGŽ. V okviru teh do sedaj izvedenih prekopov je poseben sklop grobišč pomorjenih Romov v Iški (prekop 2017) in Boncarjih pri Sodražici (prekop 2018), kjer policijsko preiskovanje še ni zaključeno.

Od začetka preiskovanja kaznivih dejanj, povezanih s povojnimi poboji in prikritimi grobišči, so se vse preiskave zaključile v fazi predkazenskega postopka.

V okviru predkazenskega postopka so državni tožilci predlagali policiji, da zbere določena obvestila, preiskovalnemu sodniku pa, da opravi določena preiskovalna dejanja. V nadaljevanju navajamo nekaj primerov iz skupnega števila zgoraj navedenih zadev:

- v zadevi »Huda Jama« je policija izprašala približno 140 oseb, preiskovalni sodnik je odredil delo izvedencev sodno medicinke stroke, državni tožilec pa mu je tudi predlagal, da zasliši sedem prič;
- »grobišče Brezarjevo brezno« - preiskovalni sodnik je opravil določena preiskovalna dejanja (zaslišanje prič);
- »grobišče Macesnova gorica« - preiskovalni sodnik je opravil določena preiskovalna dejanja (zaslišanje prič), pridobljeni so bili podatki, katere osebe bi prišle v poštev kot morebitni osumljenci storitve kaznivega dejanja vojnega hudodelstva, vendar so že umrle;
- »grobišče Konfin I in II« - odrejeno je bilo delo izvedencev sodno medicinske stroke;
- »grobišče Žančani« - preiskovalni sodnik je opravil določena preiskovalna dejanja (zaslišanje prič);
- »grobišča Mislinjska dolina« - preiskovalni sodnik je opravil določena preiskovalna dejanja (zaslišanje prič);
- »grobišča Impol« - preiskovalni sodnik je odredil ekshumacijo posmrtnih ostankov in izdelavo mnenja izvedencev sodno medicinske stroke, v nadaljevanju je zaslišal 20 oseb;
- »grobišče Pesnica – Slivnica pri Dobravi« - preiskovalni sodnik je odredil ekshumacijo posmrtnih ostankov in izdelavo mnenja izvedencev sodno medicinske stroke, v nadaljevanju je zaslišal eno osebo;
- »grobišče Vodice – Likanja na Pohorju« - preiskovalni sodnik je odredil ekshumacijo posmrtnih ostankov in izdelavo mnenja izvedencev sodno medicinske stroke;
- »grobišče Tankovski graben pri Dobovi« - preiskovalni sodnik je odredil preiskovalna dejanja, pridobljeni so bili podatki o možnih storilcih kaznivih dejanj, ki so pa že pred zbiranjem obvestil umrli.

V vseh primerih policija zadevo zaključi s poročilom po desetem odstavku 148. člena ZKP ali pa s kazensko ovadbo zoper neznanega storilca. Zadeve se evidentirajo v ustrezne vpisnike in se zaključijo v fazi predkazenskega postopka (kadar niso podani razlogi za sum storitve kaznivih dejanj, ali ni bilo mogoče identificirati žrtev, ugotoviti vseh okoliščin pobojev ali ugotoviti morebitne priče in podobno).

V primeru, da na podlagi zavarovanih dokazov in zbranih obvestil ni bilo mogoče izkazati razlogov za sum, da je določena oseba storila kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, pa teče postopek zoper neznanega storilca, ki še ni končan, saj pregon storilcev teh kaznivih dejanj ne zastara.

Vlada Republike Slovenije zaključno pojasnjuje še, da je bil začel en kazenski postopek zoper znano osebo zaradi suma storitve kaznivega dejanja vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo po prvem odstavku 374. člena prej veljavnega Kazenskega zakonika, vendar je državni tožilec po končani preiskavi leta 2011 odstopil od kazenskega pregona.

7. V katerih konkretnih primerih niso bili izvedeni postopki v skladu z zakonom, ki ureja kazenski postopek, kakšni so bili razlogi za to?

Vlada Republike Slovenije pojasnjuje, da je namen ZPVGŽ, da v skladu z mednarodnim humanitarnim pravom, z načeli in pravili o ravnanju z mrtvimi, določenimi z Ženevskimi konvencijami in Dopolnilnimi protokoli, v skladu z Resolucijo 1481 o mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih režimov, parlamentarne skupščine Sveta Evrope in z resolucijo Evropskega parlamenta o evropski zavesti, ureja naslednja vprašanja in postopke:

- odkrivanje prikritih vojnih grobišč,
- označevanje prikritih vojnih grobišč,
- vpis prikritih vojnih grobišč v register vojnih grobišč,
- dokončen dostojen pokop vseh žrtev vojnega in povojnega nasilja na ozemlju Republike Slovenije.

Postopek odkrivanja prikritih vojnih grobišč je zakonsko določen in obsega:

- zbiranje in obdelovanje podatkov o prikritih vojnih grobiščih in grobovih,
- evidentiranje prikritih vojnih grobišč in grobov, njihovo začasno obeležitev in zavarovanje,
- potrjevanje grobišč,
- skupinsko ali posamično identifikacijo – v kolikor je to mogoče,
- pokop žrtev,
- predlog za vpis grobišča v register vojnih grobišč in v register kulturne dediščine,
- ureditev grobišča.

V primeru naključno odkritih vojnih grobišč (13. člen ZPVGŽ) so v predhodnem postopku vedno vključeni pristojni organi. Če se med postopkom ugotavljanja obstoja vojnega grobišča ugotovijo dejstva, ki dopuščajo izvedbo ekshumacije po ZKP, vodenje in usmerjanje preiskovalnih dejanj prevzame državno tožilstvo oziroma preiskovalni sodnik.

V nasprotnem primeru - ko se ne izvedejo postopki v skladu z ZKP - Komisija začne oziroma nadaljuje postopek odkrivanja prikritega vojnega grobišča v skladu z določili ZPVGŽ. Tudi v tem primeru pa policija sodeluje pri izvedbi prekopa, kar je praksa pri vseh prekopih, ki se izvajajo v Republiki Sloveniji.

Pred začetkom del na posamezni lokaciji prikritega vojnega grobišča so o tem obveščeni vsi pristojni organi. Policija tako v tej zvezi izvaja vse aktivnosti, ki jih določata ZKP in ZPVGŽ. Izvajanje nalog na prikritem grobišču poteka strokovno, vsi izvajalci so strokovno in tehnično usposobljeni, v postopek pa so vključene ustrezne strokovnosti (arheolog in fizični antropolog). Dela potekajo pod nadzorom komisije, kjer se posebna pozornost namenja doslednemu spoštljivemu ravnanju tako s posmrtnimi ostanki žrtev kot tudi materialnimi ostanki, najdenimi pri izkopu žrtev iz prikritih grobišč. Po zaključku del je na vsaki od lokacij prikritih vojnih grobišč opravljena ustrezna antropološka in arheološka analiza, pripravljeno je tudi dokumentirano zaključno poročilo. Poročilo se preda Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo.

Kot že navedeno v odgovoru na 4. vprašanje, se državni tožilec vključi v postopek preiskave vzroka smrti in storilcev oziroma odgovornih za smrt oseb, ki ležijo v grobiščih, v okviru predkazenskega postopka, kadar za takšno ravnanje obstaja zakonska podlaga (na primer obstoj suma uradno pregonljivega kaznivega dejanja, pri čemer policija predhodno zbere ustrezna obvestila in dokaze o obstoju takšnih kaznivih dejanj). V takšnem primeru se postopek vodi v skladu z ZKP, v nasprotnem primeru pa postopek teče na podlagi ZPVGŽ.

Iz navedenega izhaja, da je Vlada Republike Slovenije vzpostavila postopek odkrivanja prikritih vojnih grobišč, ki omogoča spoštljivo in uspešno izvajanje zakonskih nalog, do žrtev in njihovih svojcev.